

Emnekode : H1-110
Kandidatnr. : 5467
Dato : 15.12.10
Ark nr. : 1 av 10

②

Befolkningsutvikling og lagdeling i Norge ca. 1500 - 1800

I denne oppgaven ^{vil jeg} begynne med å beskrive befolkningsutviklingen fra 1500 - 1800. Deretter vil jeg forsøke å forklare utviklingen som skjer i denne perioden. Jeg kommer kort til å forklare forholdene før 1500 da jeg mener dette er sentral bakgrunnsinformasjon. I de følgende avsnittene vil jeg gjøre rede for lagdelingen i det norske samfunnet. Jeg kommer da til å si noe om lagdelingen i byene og på landsbygda, med mest fokus på landsbygda (bondesamfunnet). I forbindelse med lagdeling på landsbygda kommer jeg til å skrive om de forskjellige bondene. Jeg sikter da til selveiere og leilendinger. Spesielt viktig er samfunnsklassen som vokser frem på 1700-tallet nemlig husmennene eller husmannsvesenet. Jeg vil til slutt gjøre et forsøk på å forklare hvordan en positiv befolkningsutvikling og lagdeling henger sammen.

Befolkningsutviklingen fra 1500 - 1800 var definitivt positiv. Etter en demografisk krise som varte fra

Emnekode : H1-110
Kandidatnr. : 5467
Dato : 15.12.10
Ark nr. : 2 av 10

omkring 1349 - 1450 begynte befolkningen i Norge igjen å stige. Rundt år 1300 bodde det rundt 400 000 i Norge. Mange mener at så mange som $\frac{2}{3}$ av disse døde under pesten. Omkring år 1500 har befolkningen blitt regnet til å være på 150 000. Det er snakk om reffe estimater fordi vi for perioden ikke har kilder som forteller noe om det nøyaktige dollertallet. Den vanligste måten å regne ut dette på har vært å finne antall navnegårder der så å gange med antall bonde som var vanlig. Dette tallet gir man igjen med et antall penene man regner med har bodd på et bonde. Det er altså snakk om svært omtrentlige tall. I tillegg er det nødvendig å plusse på en bybefolkning, men denne befolkningen er fremdeles svært liten i perioden denne oppgaven omfatter. Vi kan altså regne med en befolkning på ca. 150 000 rundt 1450 - 1500. Det som er svært spesielt for perioden er at befolkningen tredobles i løpet av 150 år. Dette er en svært markant stigning. Det vil si at rundt år 1650 har Norge en befolkning på rundt 450 000, og er dermed omtrent tilbake der landet var før svartedauden med tanke på befolkning. Frem til 1800 stiger

Emnekode : H1-110
Kandidatnr. : 5467
Dato : 15.12.10
Ark nr. : 3 av 10

folketallet ytterligere. I 1801 ble det for fjerde gang gjennomført en grundlig og korrekt folketelling i landet. Tallene fra denne folketellingen er med på å gi historikere en pekepinn på hvordan forholdene har vært tidligere (middelalderen). Forhold man kan lee ut av dette kan der eksempel være hvor mange barn døde døde, når de giftet seg og i lun og grunn hvor mange mennesker som i gjennomsnitt bodde sammen på et lunde.

hvorfor denne ekstreme veksten i folketallet i løpet av denne perioden? En åpenbar grunn til dette er bedre levekår der befolkningen generelt. Tidligere hadde jernage pestutbruddet vært med på å holde befolkningen ned, men utover 15 og 1600-tallet ble det mindre av dette. Dette ~~gjør~~ la grunnlag for en befolkningsvekst uten stadig tilbakegang. Tilgangen på mat har siden tidens morgen vært utrolig viktig for menneskenes eksistens. En befolkning som lever på et absolutt eksistensminimum har lite grunnlag for å øke befolkningen. Man kan altså gå ut i fra at ny teknologi har ført til et økt jordbruksprodukt. Dette må ha vært tilfelle siden

Emnekode : H1-110
Kandidatnr. : 5467
Dato : 15.12.10
Ark nr. : 4 av 10

En del mennesker begynte å arbeide innenfor andre næringer i denne perioden f. eks. bergverksdrif eller fiske. Mange drev med noe av disse næringene ved siden av å være bønder, men likevel må produksjonen ha gått kraftig opp i perioden. Et jordbruksrevolusjon er absolutt nødvendig desom en befolkning skal klare å fø den økende befolkningen som bor i byer eller arbeider i andre næringer. Poteten ble også innført til landet i løpet av 1700-tallet. Den ble raske en svært viktig matkilde for den norske befolkningen, og var svært der siden. Poteten er en hardfør grønnsak som egner seg godt for dyrking i det norske klimaet. Korn ble utværet 1600-tallet, det vil si etter enerådelsens innførelse i 1660, importert fra Danmark. Dette tyder på at nordmenn ikke klarte å produsere nok korn, men også at økonomien var såpass god at de hadde muligheten til å ikke være helt og helt selvforsynte. Esther Boserup og Robert Malthus er to historikere som har et noe ulikt syn på befolkningsutvikling. Malthus mener teknologiske vinninger er en forutsetning for befolkningsvekst. Boserup mener befolkningsveksten kommer først og at teknologien følger ~~etter~~ etter. Sannheten ligger nok et sted midt i mellom.

Emnekode : H1-110
Kandidatnr. : 5467
Dato : 15.12.10
Ark nr. : 5 av 10

divre to teoriene. Konklusjonen er uansett at en kraftig befolkningsøkning fant sted, og at det må ha vært gode levekår i perioden der å muliggjøre dette.

På 1500-tallet og i århundrene som følger var det underforstått med at enkelte klasser var høyere oppe på rangstigen enn andre. Det var rett og slett slik situasjonen var, og noe menneskene så på som naturlig. Noe sosial mobilitet var det, men hvis ~~den~~^{ens} var en bonde så var sannsynligheten stor for at en kom til å følge den samme veien. I de følgende avsnittene vil jeg gjøre rede for den sosiale lagdelingen i det gamle samfunnet i perioden 1500-1800. Lagdelingen på by og land var noe ulik. Jeg kommer først til å si noe om lagdelingen i byen, og deretter på landet. Ettersom ca. 90% av befolkningen i denne perioden var bønder ser jeg på lagdelingen på landsbygda som noe mer sentral. I denne sammenheng kommer jeg til å skrive om sveisere, leigendinger, innester og husmenn.

Byer hadde vokst fram i Norge siden ca. år 1000, men på 1600-tallet

Emnekode : H1-110
Kandidatnr. : 5467
Dato : 15.12.10
Ark nr. : 6. av 10

ble det grunnlagt mange nye byer. Kristiansand ble for eksempel grunnlagt i 1641. Dette gav naturlig nok grunnlag for en større befolkning i byene, men det er likevel kun omkring 10% av befolkningen som bor i byer fram til urbaniseringen virkelig tar av på 1800-tallet. Byen var det i sine stoner, men det var likevel ekstra status å bo i byen - da som nå. Den sosiale lagdelingen i byene kom godt deler i tre. Vi kan snakke om en embetsstand som består av de som er ansatt i statsapparatet og i kirken. Disse var de desidert ~~høyeste~~ høyeste stillingene man kunne ha og ga høy status. Deretter følger standeren som omfatter kjøpmenn og håndverkere - bergestanden. Denne standen finnes i kun i byene da det var her det ble det ut bergensprivilegier slik at man kunne drive handel. Den tredje standen ble kalt "den nnye stand". Denne standen omfatter tjenere, stau gutter osv. Dette var den laveste standen man fant i byen.

På landsbygda var det en annen situasjon, her var de fleste bønder rett lyst i fra en liten gruppe embetsmenn (fogder, sorenslener, prest osv.) som utgjorde statens rige i lokalsamfunnet.

Emnekode : H1-110
Kandidatnr. : 5467
Dato : 15.12.10
Ark nr. : 7 av 10

Bøndene var som nevnt tidligere den gruppa som rejserte i landet. Norge var et jordbruksland helt frem til ca. 1950 og fram til 1800 var omtrent 90% av landets befolkning bønder. Det er viktig å merke at den norske bonden alltid har stått mer eller mindre sterkt. Den norske bonden hadde alltid vært fri og ~~har~~ har også hatt en del å si i sitt lokalsamfunn gjennom tidene. Bønder i Norge kunne frem til 1800 deles inn i to grupper: selveiere og leigendinger. Mellom disse to gruppene var det få forskjeller. Selv om leigendingene ikke eide gården sin selv ble han ikke sett på som mindreverdige i forhold til en selveier. Det var faktisk slik at mange leigendingsgårder var bedre enn mange gånder som var selveide. Kirken og kongen hadde gjerne ikke tatt seg bryet med å kjøpe opp disse gårdene. Både leigendingbruk og selveierbruk var matrullede gårdsbruk som betalte skatt, men utover på 1700-tallet vokste det fram en samfunnsklasse som ikke betalte skatt direkte til staten. Denne klassen ble kalt husmannsvesenet.

Husmannsvesenet vokste fram i løpet av 1700-tallet. Dette har antageligvis

Emnekode : H1-110
Kandidatnr. : 5467
Dato : 15.12.10
Ark nr. : 8 av 10

varst en måte å ta unna befolkningstrykningen på. Det var en tendens i denne perioden at gårder ble ryddet (nysydder og gjennydder) og økt tendens til brukdeling, noe det før omig etterhvert ble innført regler for. Husmenn bodde altså på ikke-matrukkerte bonde. Husmannsplassene var ofte små i areal og lå i gårdens utmarksområder. Husmennene hadde ofte ikke mye dyktbar jord på plassen sin, de jobbet der på jorda til gårdeieren mot lønn. Noen husmenn arbeidet også i de nye næringene som kom utover på 1600-tallet som for eksempel i bergvervsnæringa eller på et de mange verkene som ble opprettet. På Sørlandet bodde husmennene regj ofte i små klunger nær kysten. Disse husmennene ble kalt strandstiere, og drev med fiskeri for å skaffe seg inntekter til livets opphold. Husmannsplassene var ofte bebodd av unge eller gamle par, altså mennesker som var på vei inn eller ut av en "karriere" i jordbruket. Husmannsvernet vedvarte til ut på 1900-tallet. I tillegg til et husmannsvern ble det etterhvert også vanlig med innestev. Innstev bodde gjene på et rom i reise gjæstehuset og betalte leien i form av

Emnekode : H1-110
Kandidatnr. : 5467
Dato : 15.12.10
Ark nr. : 9 av 10

gårdsarbeid. Inneentene og husmennene utgjorde et enda lavere nivå enn bondene, og var sosialt langt ned på rangstigen.

Jeg vil påpeke at befolkningstvekning og sosial lagdeling er to faktorer som henger nøye sammen. En befolkningstvekning legger grunnlaget for økt matproduksjon i form av arbeidskraft og utvikling av teknologi, og dermed kan menneskene begynne å jobbe i andre næringer. En urbanisering kan ikke skje uten at en del av befolkningen produserer mat til de som bor i byene. Befolkningstvekningen gir enkelte muligheten til å slå seg opp på handel og dermed også muligheten til å tilhøre en høyere klasse eller stand. Dette blir forskjellene mellom samfunnsgruppene større, og dette skjer definitivt i perioden fra 1500-1800 i Norge.

I denne oppgaven har jeg tatt for meg befolkningstvekningen i Norge fra 1500-1800, og forklart denne med generelt ~~høye~~ bedre levevilkår. Jeg har ~~tatt for meg~~ ^{forklart} den sosiale lagdelingen i byene og på landsbygda. ~~Når~~ Når det er snakk om lagdeling på landsbygda har jeg tatt for meg

Emnekode : H1-110
Kandidatnr. : 5467
Dato : 15.12.10
Ark nr. : 10 av 10

de forskjellige bondene: leilendinger, selvedere, og ettervert husmannsverenet. Husmannsverenet ~~bestod~~ bestod ikke bare av bondene, men ofte arbeidet de med jorda og de ble mannet rett på som en lavere klasse enn bondene. Jeg har også kort nevnt at det ble vanlig med innløst ~~i~~-tillegg til husmann i perioden. Konklusjonen er at delingen av brutt, neyrjading, gjennyrjading og husmannsverenet, ikke minst, var måter å ta unna befolkningstryksten på. Jeg har også forklart hvordan ytterligere sosial lagdeling er en naturlig ~~følge~~ følge av at befolkningen vokser.